

*Obraz
i
przyroda*

Obraz i przyroda

*Materiały z Konferencji „Obraz i przyroda”
Katolicki Uniwersytet Lubelski
6-8 października 2003*

*Redakcja
Małgorzata Urszula Mazurczak
Jowita Patyra
Małgorzata Żak*

Wydawnictwo KUL
Lublin 2005

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie (URSZULA MAŁGORZATA MAZURCZAK)	9
STANISŁAW ZIĘBA: Sztuka jako środek kształtowania relacji człowiek–środowisko	11
Art as a means for formation of a man–environment relation (Sum.) . . .	14
MIECZYŚLAW MARKOWSKI: Od symboliczno-spekulatywnego traktowania zjawisk natury do rozumowego badania rzeczywistości fizycznej	15
Von der symbolisch-spekulativen Betrachtung der Erscheinungen der Natur zur rationalen Forschung über die physikalische Wirklichkeit (Zfg.)	26
Ks. HENRYK WITCZYK: Teofanijny wymiar świata (Rdz 1, 1 – 2, 3).	29
Theophanious aspect of the world (Sum.)	45
STANISŁAW KOBIELUS: Szata roślinna wzgórza Gólgoty w scenach Ukrzyżowania, Zdjęcia z krzyża, Piety i Opłakiwania (Późne średniowiecze)	47
Plants on the Golgotha Hill as shown in the scenes of Crucifixion, Deposition, Pieta and Mourning (Late Middle Ages) (Sum.)	59
HENRYK KIEREŚ: Co to znaczy „sztuka naśladuje naturę”?	63
What does it mean: “art imitates nature”? (Sum.)	77
JÓZEF FERT: Norwidowski ogród (W świecie paraboli)	79
Le jardin norwidien (Résumé)	88
ALICJA ZEMANEK, BOGDAN ZEMANEK: Art serving botany. <i>Libri picturati</i> A. 18-30: a 16 th century collection of plant illustrations	91
Sztuka w służbie botaniki. XVI-wieczna kolekcja ilustracji roślin <i>Libri picturati</i> A. 18-30 (Stresz.)	105
MAŁGORZATA SZAFRAŃSKA: Garden Art as the Way of Thinking about the World	109
Sztuka ogrodowa jako myśl o świecie (Stresz.)	116

TADEUSZ BERNATOWICZ: Sentymentalne idee i wiejskie chatki w ogrodach <i>picturesque</i> czasów stanisławowskich	117
Sentimentalistische Ideen und Dorfhütten in den Gärten <i>picturesque</i> zu Zeiten des Königs Stanisław August (Zfg.)	153
Sentimental ideas and rural cottages in <i>picturesque</i> gardens at the times of King Stanisław August (Sum.)	154
HENRYK WASOWICZ: Rytm natury i rytm kultury. Struktura treści heortologicznej i chronogramy świąt w staropolskich cyzjojanach	157
The rhythm of the nature and the rhythm of culture. The structure of heortological contents and chronograms of holidays on old Polish cisiojans (Sum.)	197
MAŁGORZATA URSZULA MAZURCZAK: Nature – city in the painting on the turn of the Middle Ages and Renaissance on some examples of Paris. Real and symbolical images	199
Przyroda – miasto w malarstwie przełomu średniowiecza i renesansu na przykładach wizji Paryża. Wyobrażenia realne i symboliczne (Stresz.)	214
MAŁGORZATA DUBROWSKA: Die Natur in der höfischen Dichtung des deutschen Minnesangs	217
Obraz natury w niemieckiej liryce dworskiej (Stresz.)	228
ANNA MARIA MARTINELLI: La natura nel pensiero e nell'arte di Dante Alighieri .	231
Natura w świadomości i sztuce Dantego Alighieri (Stresz.)	243
MAREK JAKUBÓW: Das Bild der Natur in der katholischen Lyrik des 19. Jahrhunderts	245
Obraz przyrody w dziewiętnastowiecznej niemieckiej literaturze katolickiej (Stresz.)	254
ADAM KUNYSZ: <i>Ekphrastic</i> Tradition in John Fowles's <i>French Lieutenant's Woman</i> and <i>Ebony Tower</i>	255
Tradycja <i>ekphrasis</i> w <i>Kochanicy Francuza</i> i <i>Hebanowej wieży</i> Johna Fowlesa (Stresz.)	263
MAŁGORZATA MATECKA: Muzyczne pejzaże przyrody w twórczości kompozytorów rosyjskich drugiej połowy XIX i początku XX wieku. . .	265
Музыкальные пейзажи природы в творчестве русских композиторов второй половины XIX и начала XX века (Резюме)	280
MONIKA RUDAŚ-GRODZKA: W poszukiwaniu Arkadii Józefa Bohdana Zaleskiego	283
Metamorphosis of Zofiówka. The garden at the crossroads of reality and poetic imagination (Sum.)	295

GRAZYNA KOBRZENIECKA-SIKORSKA: Przedstawienia przyrody w rosyjskim malarstwie ikonowym	297
Presentation of the nature in Russian icon painting (Sum.)	308
EWA OSEK: Obraz i przyroda w wybranych listach Bazylego Wielkiego.	311
Image and Nature in Basil the Great' Selected Letters (Sum.)	318
MONIKA JANKIEWICZ-BRZOSTOWSKA: Malarskie wizje <i>aquae mundi</i> w wybranych dziełach późnego gotyku.	319
Visions of <i>aquae mundi</i> in selected examples of Polish late gothic painting (Sum.)	338
BEATA PURC-STEPNIAK: Seascapes in Northern European Painting from the 16 th to mid 19 th Century (first half of the 19 th).	339
Krajobrazy morskie w malarstwie Europy Północnej od XVI do I poł. XIX wieku (Stresz.)	361
EWA M. ZIÓŁEK: Przestrzeń leśna w koncepcjach strategicznych polskich wojen niepodległościowych XIX wieku	363
Forest space in strategic conceptions of the 19 th c. Polish wars of independence (Sum.)	384
TERESA PASZKOWSKA: „Pochwała stworzeń” jako forma uwielbienia Stwórcy	389
„Lob der Schöpfung” als Form der Anbetung des Schöpfers (Zfg.)	414
ARKADIUSZ ADAMCZUK: Przyroda realna – przyroda fantastyczna na marginesach średniowiecznych rękopisów (poł. XIII – poł. XIV w.) na przykładzie Dekretu Gracjana ze zbiorów BU KUL	417
Realistic nature – fantastic nature on the margins of the mediaeval manuscripts (half of XIII c. to half of XIV c.) on example of Gratian's Decretum from the University Library of the Catholic University of Lublin (Sum.)	435
JOWITA PATYRA: Funkcja elementów przyrody w obrazowej narracji wczesnego średniowiecza	439
Elements of landscape and the visual narrative in the early medieval art (Sum.)	448
WANDA BAJOR: <i>Imago Mundi</i> in the light of medieval physics	449
<i>Imago mundi</i> w świetle średniowiecznej fizyki (Stresz.)	458
BOŻENA NOWORYTA-KUKLIŃSKA: Funkcja i symbolika roślin na świecznikach ołtarza głównego kościoła Mariackiego w Gdańsku	463
Funktion und Symbolik der Pflanzendarstellungen auf den Leuchtern des Hauptaltars der Danziger Frauenkirche (Zfg.)	471

ANETA KRAMISZEWSKA: Maryja w koronie drzewa. Obrazowanie legend o początkach sanktuariów na tle tradycji ikonograficznej	473
Maria in der Baumkrone. Verbildlichung der Legenden von den Anfängen der Sanktuarien auf Grund der ikonographischen Tradition (Zfg.)	495
BEATA SKRZYDLEWSKA: Europejskie muzea natury (od początku XVIII do XX wieku)	497
Europen of Nature Museums (Sum.)	508
JAN WIKTOR SIENKIEWICZ: Obraz ziemi ojczystej w twórczości artystów polskiego Londynu	511
Pictures of Homeland in the Work of Artists from Polish London (Sum.)	527
EUZEBIUSZ MAJ: Krajobrazy z „Tankredem i Kloryndą” w puławskim parku książąt Czartoryskich (W poszukiwaniu utraconego „genius loci” romantycznego ogrodu)	529
Landscapes with „Tancred and Clorinda” in the Czartoryski Princes’ park in Puławy (looking for the lost „genius loci” of the Romantic garden) (Sum.)	547
Ks. WOJCIECH ZDON: Świątynia jako miejsce na granicy przemijania i wiecznej szczęśliwości, czyli o znaczeniu <i>campanulli</i> w architekturze kościół opackiego w Sieciechowie	549
Die Kirche als Ort an der Grenze von Vergänglichkeiit und ewiger Glückseligkeit, oder zur Bedeutung der Kampanula in der Architektur der Abteikirche in Sieciechów (Zfg.)	559

WPROWADZENIE

Drugi tom serii poświęconej różnym rozumieniom obrazu (tom I pt. *Obraz i kultura* wydany był przez Wydawnictwo KUL w 2001 roku) prezentuje interdyscyplinarne stanowiska dotyczące obrazu i przyrody. Dla współczesnej cywilizacji to temat ogromnie nośny, mimo wielu bogatych opracowań, inspiruje nowym aspektem i wymaga ogromnej wrażliwości badawczej. W Europie i w Ameryce, a także i w Polsce odbywały się już konferencje na ten temat, skupiały przedstawicieli różnych dyscyplin nauk humanistycznych oraz przyrodniczych. Nasz tom prezentuje stanowiska: teologiczne, filozoficzne, literackie, historyczne, botaniczne oraz z zakresu szeroko pojmowanej sztuki, zarówno pod względem historycznym, jak i gatunków przekazu twórczego. To zbliżenie różnych dyscyplin wokół jednego przedmiotu badań, mimo różnic metodologicznych, wzajemnie się inspiruje i oświetla kwestie, które do tej pory pozostawały na odrębnych, a często przeciwnych płaszczyznach. Rzadko uwzględnia się bezpośrednio spotkanie przyrody jako medium Boga Stwórcy z witalną botaniczną siłą natury, która kreuje np. „obrazy” ogrodów. Przyroda w Biblii pojawia się zarazem jako przyczyna i jako rezultat działania Boga, według relacji, jakie wyznacza Obraz Pierwszy i jego podobieństwo. Przyroda partycypuje w uświęceniu rzeczywistości zarówno dzięki swojej kosmicznej sile, jak i dzięki temu, że jest ofiarowana człowiekowi jako pierwszy dar Boga, aby ją kultywował, czyli sprawował nad nią opiekę. Czy można w takim rozumieniu oddalić od tego pierwszego ujęcia przyrody współczesne, jakże palące problemy, którymi zajmuje się współczesna ekologia? Przyrodniczo-botaniczne studia oparte na bogatej wiedzy z zakresu medycyny, chemii, fizyki, a nawet matematyki, mogą – okazuje się – włączyć do swojego zakresu badania teologiczne oraz filozoficzne. Wtedy, w perspektywie dziejów, które pozostawiły ogromne bogactwo wiedzy, odślaniają się również wysiłki człowieka, by zrozumieć i ogarnąć w przeróżnych klasyfikacjach naturę – *fisis*, której jest częścią, wraz ze swoją duchowością oraz intelektem. Późnoredniowieczna filozofia przyrody, której niestrudzonym badaczem jest Pan Profesor Mieczysław Markowski, odślania owo przenikanie kosmologii, antropologii teologicznej oraz metafizyki.

Bogactwo zbioru artykułów o przyrodzie dopełniają studia literaturoznawcze, zarówno te z pogranicza botaniki, jak i literatury pięknej w wydaniu międzynarodowym. Stanowią one odniesienie i do estetyki, i do sztuk plastycznych, w tym realnych kompozycji ogrodowych w średniowieczu i nowożytności. Urzeczywistnianie realnych kompozycji przyrody w ogrodach i parkach, zwłaszcza barokowych, jest tym, czym może być *visual fact over verbal fiction* – aby posłużyć się metaforą rozumienia natury w sztukach nowożytnych. Jak dalece mogły być zrealizowane marzenia o przyrodzie ukazanej w malarstwie okresu przełomu średniowiecza i nowożytności, świadczy dążenie artystów do odtworzenia jej realnych wygląków mimo silnej tendencji do idealizacji rzeczywistości, w tym również ukazywanych zdarzeń. Przyroda znalazła również miejsce w kreacji nowych wygląków artystycznych, które swoją prawdziwość odnajdywały tylko na płaszczyźnie wyobraźni, a nie faktu. Literatura w swoich bogatych splotach metaforyki potrafiła oddać siłę, tajemniczość, nadziemskość przyrody jako „pomocnicy” Boga lub bóstw. Równocześnie to właśnie ona sama owe metafory tworzyła. Świadczą o tym również dźwięki, którymi posługuje się kompozytor dzieła muzycznego.

Dla sztuk plastycznych przyroda stanowiła samodzielny obiekt czy też przedmiot artystycznej kreacji, która – dostarczając środków w odtwarzaniu formy – jednocześnie ją tworzyła lub współtworzyła. Sztuka nie mogła istnieć bez przyrody, gdyż poza przyrodą nie mógł istnieć sam artysta. Uczył się z nią żyć jako siłą *ceratrix*, ale też i jako *magistra*. Na tym obszarze niezmiennie przyroda i człowiek stanowią nierozdzielne współistnienie. Środki artystycznego wyrazu w oddaniu przyrody są zależne od rodzaju sztuki, od czasu i warsztatu artysty, a także od funkcji, jaką nadano przyrodzie. Tutaj znowu spotyka się jej sakralna głębia z estetycznym przekładem, bo czymże jest ukazanie sztormu, burzy, potopu albo delikatnych kwiatów i ziół leczniczych otaczających Maryję lub Krzyż Chrystusa. Przyroda otacza człowieka i wypowiada się za człowieka, aby uświadomić mu swoją tajemnicę, ale i tajemnicę Stwórcy.

Książka może odświeżyć Czytelnikowi, w różny sposób poszukującemu odpowiedzi na pytanie o *arche*, początek jego istnienia wśród i z *fisis*. Może literaturoznawcy wskazać głębię języka Biblii, wyjaśniającej funkcję przyrody w działaniu Boga, może historykowi sztuki, historykowi, filozofowi, ekologowi, botanikowi ukazać bogactwo języka, jakie przyroda sobą stwarza. A wszystkim przyroda wskazuje na możliwości naukowego dyskursu lub zwykłej rozmowy o tym, co nas otacza, co z nami – ludzkością – integralnie istnieje jako dowód Miłości.

Rektorom Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – prof. dr. hab. Romanowi Doktorowi i ks. prof. dr. hab. Mirosławowi Kalinowskiemu – składam głębokie podziękowania za sfinansowanie wydania niniejszego tomu. Bez Ich uznania nie byłoby możliwe wydanie przekazanych nam materiałów. Pani redaktor Bogusławie Wójcikowskiej dziękuję za pracę, która nadała ostateczną formę przedłożonej książce.

Urszula Małgorzata Mazurczak